

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

“РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ІІІ і ІV РІВНЯ
З ДОПОМОГОЮ РОЗВИВАЮЧИХ ІГОР”

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M22z

ОПП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Наталія УГОРСЬКА

Керівник:

кандидат психологічних наук,

професор **Олексій ГАВРИЛОВ**

Рецензент:

Олена ВЕРЖИХОВСЬКА, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психолого-медико-педагогічних

основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	 7
1.1. Мовлення як основа соціалізації дітей дошкільного віку.....	7
1.2. Теоретичні підходи до проблеми ЗНМ у дітей.....	13
1.3. Сучасні напрямки логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку із ЗНМ III і IV рівня	22
Висновки до розділу 1	34
 РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ III, IV РІВНЯ З ДОПОМОГОЮ РОЗВИВАЮЧИХ ІГОР.....	 36
2.1. Обґрунтування і розробка методики виявлення порушення мовлення у дітей дошкільного віку	36
2.2. Визначення груп дітей і рівнів сформованості зв'язного мовлення	38
2.3. Використання розвиваючих ігор в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку із ЗНМ III і IV рівня.....	47
2.4. Методичні рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення у досліджуваної категорії дошкільників	49
Висновки до розділу 2	55
 ВИСНОВКИ.....	 57
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 59
 ДОДАТКИ.....	 68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Згідно ст. 11 Закону України «Про освіту» метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Досягнення цієї мети неможливе без розвитку мовлення адже воно є інструментом, що впливає на всі сфери життя дитини: особистісний і соціальний розвиток, навчальний процес і розвиток мислення та ін. Чим багатше і правильніше звучать слова дитини, тим легше їй висловлювати свої думки, тим ширші можливості для розуміння навколишньої дійсності, тим змістовніші стосунки дитини з друзями та дорослими, більш позитивний її психологічний розвиток. При відсутності належної уваги до розвитку мовлення дошкільників в майбутньому вони можуть зіткнутися із низкою проблем, що впливають на їх соціалізацію, тому в закладах дошкільної освіти (надалі – ЗДО) необхідно здійснювати комплексну системну роботу, яка охоплює всі аспекти мовлення дитини.

Саме тому у кожній редакції Базового компоненту дошкільної освіти мовленнєвий розвиток виділявся як окремий напрям в якому передбачено засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування. В останній редакції Державного стандарту в освітньому напрямі «Мовлення дитини» виділено мовленнєву, комунікативну та художньо-мовленнєву компетентності. Зокрема, мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність та взаємозумовленість.

Проте, не зважаючи на комплексний та індивідуальний підходи, системність у навчанні, педагоги помічають, що останнім часом зростання кількості дітей із ЗНМ стало помітним явищем. Серед причин, що сприяють такому зростанню, спеціалісти виділяють наступні:

- Значно зменшилось живе спілкування через карантинні заходи щодо COVID-19, військовий стан в нашій державі, проведення значного

часу за телефонами, телевізором, планшетами, що приводить до пасивного споживання інформації;

- Надмірне споживання масової культури через мережу інтернет та телебачення сприяє появі у мові дітей неправильних мовленнєвих зразків, наприклад, як сленг та спрощених мовленнєвих конструкцій;
- Через проблеми із екологією та іншими чинниками зростає кількість дітей із затримкою психічного розвитку, аутизмом, розладами обробки сенсорних сигналів та ін. Відповідно ці стани супроводжуються мовленнєвими розладами;
- Соціальні та економічні фактори продукують соціальну ізоляцію дітей із малозабезпечених, неблагополучних родин, що негативно впливає на розвиток мовлення, а також нестачу фахівців в системі освіти (логопедів, дефектологів, спеціалістів раннього розвитку).

Дослідженню загального недорозвинення мовлення у дошкільників приділяли увагу такі науковці, як А. Богуш, І. Брушневська, Н. Гаврилова, Н. Гавриш, О. Константинов, О. Мілевська, С. Притиковська, Ю. Рібцун, В. Тищенко, Л. Трофименко.

Л. Трофименко вважає, що для дітей із загальним недорозвитком мовлення, що мають нормальний слух та збережений інтелект, притаманне різке обмеження засобів мовленнєвого спілкування. Тому це призводить до ускладнення вільного спілкування з дітьми та дорослими через наявні труднощі і напругу які відчуває дитина під час спілкування. Включення дітей із загальним недорозвитком мовлення в загальну соціальну систему освітнього простору та їхня успішна соціально-педагогічна адаптація упродовж дошкільного періоду, визнання їхніх прав на отримання освіти в інклюзивному середовищі, визначення завдань, цілей, особливих підходів до їхнього розвитку, виховання та навчання потребує визначення оптимальних умов освіти із загальним недорозвитком мовлення в інклюзивних групах.

Одним із важливих аспектів загального розвитку дітей із ЗНМ є розвиток зв'язного мовлення. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволяє робити

висновки, що одним з головних завдань на цьому шляху є - допомогти дитині оволодіти ефективними комунікативними навичками і навчити терпляче опановувати мистецтво спілкування.

Важливу роль у системі способів розвитку зв'язного мовлення відіграє гра. Вплив гри на всебічний розвиток дітей був описаний у працях педагогів-класиків (С. Русова, Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Лінгводидактичний аспект цієї проблеми описаний в працях сучасних науковців (А. Богуш, К. Крутій, Н. Луцан). Зокрема А. Богуш зазначає, що однією із найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування.

На українському ринку педагогічної літератури мовно-ігрового спрямування в останній час видано такі збірки ігор для дітей дошкільного віку таких авторів, як Л. Артемова, А. Богуш, К. Крутій, Н. Луцан. Але недостатньо висвітлена тема розвиваючих ігор для розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Саме це визначило доцільність вибору нами теми «Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ III і IV рівня засобами розвиваючих ігор».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив розвиваючих ігор на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III і IV рівня та розробити систему використання ігрової діяльності в умовах закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – зв'язне мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами розвиваючих ігор.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати особливості загального недорозвитку мовлення дітей дошкільного віку.
2. Обґрунтувати та розробити методику дослідження зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III і IV рівня.

3. Визначити групи дітей за рівнями сформованості у них зв'язного мовлення.

4. Визначити ефективність використання розвиваючих ігор для корекції зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення даних на основі вивчення психолого-педагогічної теорії та лінгводидактики, які передбачали розкриття змісту основних понять дослідження; обґрунтування особливостей розвитку зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку; *емпіричні:* діагностичні методики для дошкільників, аналіз календарного плану з розвитку мовлення, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний); *статистичні:* кількісний і якісний аналіз експериментальних даних.

Дослідно-експериментальна база: Дослідження здійснювалось протягом 2024 н. р. на базі закладу дошкільної освіти № 24 м. Чернівці, в якому взяли участь 14 дітей.

Апробація результатів дослідження.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 132 ст., основний текст 82 ст., додатки – 50 ст.

Висновки

У першому розділі нашого дослідження було теоретично обґрунтовано проблему розвитку мовлення як основи соціалізації дітей дошкільного віку. Проаналізувавши наукові праці вчених, що досліджували це питання в минулому столітті та сучасних українських вчених ми з'ясували, що при відсутності належної уваги до розвитку мовлення дошкільників в майбутньому вони можуть зіткнутися із низкою проблем, що впливають на їх соціалізацію. Протягом всього періоду дослідження соціалізації дітей існувало багато течій в яких науковці висували свої, на їхню думку, найкращі способи здійснення цього.

Процес соціального розвитку дошкільників є предметом дослідження науковців різних спеціалізацій - філософів, соціологів та соціальних психологів, дефектологів та логопедів, які під різним кутом розглядають його механізм, етапи, стадії. Науковці та практики зазначають, що соціалізація дітей із порушенням мовлення – одна із важливих проблем дошкільної освіти, адже у дошкільнят не сформовані на достатньому рівні, як комунікативні вміння, зокрема, так і соціальна поведінка в цілому.

Аналіз літературних джерел показує, що характерними особливостями поведінки дітей з мовленнєвими порушеннями є також відмова від міжособистісних та групових стосунків з іншими дітьми, агресивна або захисна поведінка, тривожність, аутистичні риси поведінки.

Тому дослідження, проведені науковцями в останні роки стосовно соціалізації дітей дошкільного віку, вписані в концепцію оновленого Базового компонента дошкільної освіти, де зазначено важливість соціально-морального розвитку особистості, формування в дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними.

В першій частині нашого дослідження також проаналізовано теоретичні підходи до проблеми ЗНМ у дітей та наведено приклади методик логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку із ЗНМ III і IV рівня. Слід зауважити, що

використання розвиваючих ігор є одним із ефективних способів розвитку зв'язного мовлення.

У другому розділі нашого дослідження ми провели констатувальний експеримент з метою вивчення у дітей рівнів розвитку зв'язного мовлення. Ця частина експерименту складалась із 3-х частин – підготовчої, власне експерименту та аналізу отриманих даних.

Оцінювання зв'язного мовлення проводиться за такими основними критеріями: вміння складати розповідь за сюжетною картиною, серією сюжетних картин, вміння розповідати казку та переказувати прослухану розповідь.

Далі в залежності від самостійності виконання завдання, також його правильності, визначався рівень: початковий, середній, достатній. Аналіз отриманих результатів показав, що у досліджуваної групи дошкільників половина мала початковий рівень, інша половина – середній. Високого рівня не було в жодної дитини.

Під час контрольного етапу дослідження ми ставили за мету визначити ефективність використання упорядкованої збірки розвиваючих ігор для розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ. Аналіз отриманих даних демонструє нам, що підібрані та використані для взаємодії із дітьми ігри сприяли ефективному розвитку мовлення дітей.

Список використаних джерел

1. Анастасова Н.М. Теоретичне обґрунтування соціально-емоційного розвитку дітей з тяжкими порушеннями артикуляційного апарату. *Логопедія*. № 6. 2015. С. 24-28.
2. Андрейко Б.В. Психологічні особливості соціалізації та спілкування дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Psychological journal*. № 2 (22). 2019. С. 86-89.
3. Базовий компонент дошкільної освіти України / За ред. Т. Піроженко. Київ. Просвіта, 2021. 36 с.
4. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ. Слово, 2008. 250 с.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Київ. Слово. 2007. 542 с.
6. Богуш А. Мовно-літературна освіта дітей дошкільного віку. *Інноватика у вихованні*. Вип. 16. 2022. С. 8-12.
7. Бондаренко Н.А. Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 18. С. 19-24.
8. Ботвінова Т.В. Розробка та апробація програми педагогічного супроводу розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. *Педагогіка і психологія*, Вип. 7. 2017. С. 41-45.
9. Брушневська І. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: дисертація на зд. Наук. ст. канд. пед. наук. 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. 184 с.
10. Брушневська І.М. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 1. С. 70-75.
11. Брушневська І.М. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком

мовлення. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук [науковий керівник – Ю. Рібцун]; Київ. 2018.- 23 с.

12. Виготський Л.С «Мислення і мова /Л. С. Виготський. – Москва: Полиграфкнига, 1934. – 362 с.

13. Гаврилова Н.С. Методика формування та стимуляції вимови фонем. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* – Вип.13. 2019. – С.18-36.

14. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна.* - 2012. - Вип. 20(1). - С. 293-315.

15. Гаврилова Н.С., Гаврилова Я.О. Особливості та модель формування “Я-образу” у школярів з тяжкими порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* Вип. 19. 2022. С. 27-43.

16. Гаврилова Н., Константинів О., Гаврилов О. Діагностика рівня розвитку навички спілкування у дітей з розладами спектру аутизму (початковий етап). *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* Вип. 17, у 2 т. 2021. Т. 2. С. 54-75.

17. Галецька Ю. Напрямки розвитку зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* 2022. №19. С. 56-68.

18. Галецька Ю. Психолінгвістичні аспекти дослідження комунікативної діяльності дошкільників з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* 2022. №20. С. 46-56.

19. Галецька Ю.В. Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* 2021. №17. С. 75-84.

20. Галецька Ю.В. - До питання використання розповіді як методу розвитку зв'язного мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням

мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.14. – 2019– С.75-84.

21. Галецька Ю.В. Напрямки розвитку зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.19. 2022. С.56-67.

22. Галецька Ю.В. До питання використання розповіді як методу розвитку зв'язного мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.14. 2019. С.50-58.

23. Галецька Ю., Левицький В. - Використання піктограм в логопедичній роботі з дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення II-III рівня. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.21. – 2023. С.28-39.

24. Гальченко, М. Машканова. Основи корекційної психології мовлення: навч. Посібник. Київ: КДЛП «Генеза», 2015. 96-99с.

25. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Розвиток зв'язного мовлення дітей за допомогою логоказок. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: наук. Фах. видання 2022 р. № 80 т.1* С.49-53.

26. Керик О.Є. Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.7. – 2016– С.1-11. –

27. Кисличенко В.А. Розвиток словника засобами образотворчої діяльності дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Проблеми реабілітації*: зб. наук. праць (за матеріалами науково-практ. конф.). Вип. 36. 2023. С.51-57.

28. Кібальна К.О. - Особливості діагностики міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.7 – 2016– С.1-12.–

29. Кляп М. Окремі аспекти корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ»*. Вип.20. 2018.С.132-135.
30. Константинів О.В. Особливості розвитку навичок аудіювання у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць.Вип.16. Том 1. – 2020. – С.122-133.
31. Константинів О.В. - Особливості соціальної взаємодії дітей з порушеннями мовлення з однолітками з типовим розвитком. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.18. – 2021– С.72-85.
32. Константинів О.В., Бойчук Н. М. - Особливості розвитку програмування та контролю у дітей з порушеннями писемного мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.18. – 2021.
33. Кравець Н.П. – Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного, молодшого шкільного віку та дітей з аутизмом. *Інноваційна педагогіка (науковий журнал)*. Вип. 62.– 2023. – С.71-74.
34. Лактіонова О. М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*: зб. наук. праць. - Харків, 2020.- С.186 – 190.
35. Левицький В.Е. - До питання про формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.5. – 2015– С. 1 - 13.
36. Лесів А. А. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. К.: Серія: Педагогічні науки, 2018. С.103-110.

37. Луцан Н.І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєво-ігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. Психологія. Педагогіка. №10. - 2014. С. 119 – 122.

38. Малишева Д. Аналіз історичних підходів до проблеми вивчення загального недорозвинення мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 60. Том 3. 2023. 167 – 172.

39. Марченко І.С. Формування творчого зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку: автореф. канд. пед. наук: спец. 13.00.03. – корекційна педагогіка – К. 2001. – 20 с.

40. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільних закладах /за ред. А. М. Богуш. –К. Вища школа 1995. 192 с.

41. Мілевська О.П., Савіцька Г.І. - Особливості формування дієслівної лексики у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення шляхом розвитку умінь дієслівної предикації. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 21.- 2023.- С. 89 - 103.

42. Мілевська О.П. Особливості семантичної домінанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 15. – 2020. – С. 145 – 154.

43. Мілевська О.П. Психолінгвістичні аспекти формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 20 – 2022. – С.104 – 111.

44. Омельченко Л. Використання прийомів мнемотехніки в розвитку зв'язного мовлення. *Логопед*. 2008. № 4. С. 102-115.

45. Пихтіна Н.П. Педагогіка гри: Лекції. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 209 с.

46. Піканова Н. Формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення в умовах інклюзивної групи. дис. д-ра філософії, Київ. 2022. – 272 с.

47. Піроженко Т., Карабаєва І. та ін. Інструментарій оцінювання дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи. Київ, 2023. – 36 с.

48. Притиковська С.Д. Розвиток координаційних здібностей у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. – 2016– №8. –

49.Притиковська С.Д. - Теоретичні та методичні аспекти розвитку темпоритму мовлення засобами музично-ритмічного та фізичного виховання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 14. – 2019. – С. 248 – 259.

50. Програма розвитку дітей від 2 до 7 «Дитина». В.Огнев'юк. Київський університет ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.

51. Програма «Безмежний світ гри з ЛЕГО». О. Рома. – the LEGO® Foundation. 2016. 140 с.

52. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. Е. Данілавичюте, Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Грибань. – Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2022. – 847 с.

53.. Рібцун Ю.В. Розвиток емоційної сфери дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 1(16). – 2021. –С. 295-313.

54. Рібцун Ю.В. До проблеми вивчення загального недорозвинення мовлення в дітей молодшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми сучасної логопедії*. Вип. 4. 2007. С. 47-51.

55. Рібцун Ю.В. Мовленнєва картка обстеження дітей четвертого року життя із ЗНМ. Київ. Освіта України. - 2010. - 12 с.

56. Рібцун Ю.В. Предметно-розвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ. Київ. Освіта України, 2010. 50 с.

57. Рібцун Ю.В. Формування усного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвитком: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 2010. 214 с.

58. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ. Київ. Освіта України. - 2011. 292 с.

59. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: Корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. – К. - 2014. – 238 с.

60. Рібцун Ю.В. Методичні рекомендації з формування зв'язного мовлення молодших школярів із ЗНМ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* - 2010. - Вип. 1. - С. 250-256.

61. Рібцун Ю.В. Формування міжпівкульної взаємодії як засіб психомовленнєвого розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* - 2015. - Вип. 1С. 101 – 112

62. Розвивальні ігри для дошкільників/ упорядник І.Н. Нечипорук, О.П. Томей – Х.: Вид. гр. «Основа», 2007.- 96 с.

63. Рудкевич Н. Соціалізація особистості - середовищний підхід. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* Вип.73. т.2. – 2020. – С. 168-172.

64. Савінова Н.В. Коригування мовлення дітей як умова успішного навчання в школі. *Педагогічні науки: зб. наук. праць.* – Вип. 51.т.1. – 2009. – С.93-96.

65. Смишляєва Т., Корчуганова Є. Використання методу наочного моделювання в корекції загального недорозвинення мовлення дошкільників. *Логопед. № 1.* - 2005.- С. 7-12.

66.Соботович Є.Ф. Концепції стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія.* – 2002. – №1. – С.2-7

67. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку. *Дефектологія*. – Вип. 3.- 2002. – 47-54.

68. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту. Ін-т спец. педагогіки АПН України. - К. : Актуальна освіта, 2004. - 144 с.

69. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку *Дефектологія*. Вип. 2. – 2003. – С. 2 – 7.

70. Стахова Л.Л. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матер. VII Всеукраїнської заочної наук.-практ.конф. Суми. 2018. – С. 69-72.

71. Субашкевич І. Р., Дмитрів Ю.М. Особливості граматичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Науковий часопис*: . Корекційна педагогіка Випуск 36. С. 111 – 116.

72. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник. 2-е видання. – К.:Видавничий дім «Слово», 2011. – 392 с.

73. Тищенко В.В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2013. - Вип. 23(2). - С. 396-405.

74. Ткач О.М. - Аналіз передумов розвитку семантичного компоненту мовлення дітьми раннього немовлячого віку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 18 – 2021– С.150 – 163.

75. Ткач О.М. Аналіз голосових та поведінкових реакцій як складової домовленнєвого розвитку дітей раннього немовлячого віку. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки*. Вип. - 2021. С.

76. Трофименко Л. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку (Навчально-методичний посібник). Київ. 2014. 72 с.

77. Трофименко Л. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. – Кіровоград: Імекс-ЛТД. – 2014. -104с.

78. Трофименко Л.І. Асоціативний експеримент як один із методів дослідження словника дошкільників. *Дефектологія*. – 2001. – №4. – с. 16 – 19.

79. Трофименко Л.І. Словотворення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. *Дефектологія*. – 2003. – №3. - с. 45 – 48.

80. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: Програмно-методичний комплекс. . 2013. – 108 с. електронний ресурс www.iitzo.gov.ua

81. Трофименко Л.І. Сучасні підходи до розвитку мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні проблеми сучасної логопедії*: Матеріали конференції – К.: РВЦ КПДЮ, 2007. – С. 21 – 24.

82. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. – К, 2014. – 144с.

83. Черних Л.А. Сутність соціальної адаптації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. - 2018. - № 1. - С. 309-320.

84. Якимчук Г.В. Співвідношення мовленнєвого та інтелектуального розвитку у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Проблеми сучасної психології* - 2016. - Вип. 33. - С. 613-624.